THE ANGEOLOGY IN MIHAI EMINESCU'S CREATION

Luiza Marinescu
Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest

Abstract: The subject of female angels has long fascinated mankind, not just believers, but also artists, poets, musicians. The purpose of this study is to give an essential overview of what Mihai Eminescu would have the model readers to know about the female angels and demons based upon what it is actually contained in his literary work. Mihai Eminescu also inaugurated a tradition of writing with and about angels in Romanian literature, following the example of Dante Alighieri and John Milton, a tradition respected in the XX th century by Vasile Voiculescu, Nichita Stănescu, Fănuş Neagu, George Şovu, Andrei Pleşu and so many other important Romanian writers.

Keywords: angel, demon, Mihai Eminescu's angeology, stereotype

1. Icoana numelui sau de ce poetul „trebuia să poarte un nume" (în spiritul lui Marin Sorescu)

Mihail Eminescu era al șaptelea din cei 11 copii ai familiei formată din Raluca, născută Iuraşcu şi Gheorghe Eminovici, familie care a hotărât că numele Arhanghelului Mihail din învățăturile creștine, evreiești și islamice (ebraică מִיכָאֵל; greacă *Μιχαήλ*; latină *Michael* sau *Míchaël*; arabă ميخائيل, *Mīkhā'īl*) este cel care îi va călăuzi destinul fiului lor. Provenit din expresia ebraică מיכאל / מִיכָאֵל / Mical / Michael/, având înțelesul întrebării retorice „Cine este precum / asemenea lui Dumnezeu? care se aseamănă cu Dumnezeu?", de obicei, răspunsul la această întrebare este că nimeni nu se poate asemăna cu Dumnezeu. Copilul al cărui destin fusese protejat de numele Arhanghelului Mihail se va dovedi un căutător de adevăr şi de înțelepciune, cu o inteligență sclipitoare şi neconvențională, înzestrat cu o mare inventivitate şi cu o finețe a spiritului de analiză. În familia de cărturari din care făcea parte se ivise o minte deschisă şi devotată spiritului filosofic de cercetare a noilor cărări ale cunoaşterii, de incursiune neconvențională în lumea spiritualității religioase, un copil cu o sensibilitate şi o profunzime spirituală în veșnic dialog interior din care va triumfa exercițiul mental al detașării independente prin introvertire şi excentricitate, forța motivată şi hotărârea care îi vor crea dovezile de curaj, nevoile de confruntare, încăpățânarea de a impune adevărul, dreptatea şi justiția, oferind modelul unei existențe lipsite de compromis. Era înzestrat cu o căldură sufletească ce radia compasiune, încredere, speranță şi iubire. Era un spirit extrem de responsabil şi capabil de sacrificiu.

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Icoană ortodoxă înfăţişând cele nouă ordine îngereşti

Faptul că numele-i fusese ales cu grijă ar putea fi pus în legătură cu tradiția creștină ortodoxă a familiei în care existau nenumărați monahi şi monahii, cunoscători ai puterii numelui creator asupra tiparului destinului. Pe data de 21 ianuarie 1850, la biserica „Adormirea Maicii Domnului“ din Botoșani (ridicată în anul 1552 de doamna Elena Rareș, fiind zidită inițial în stilul bisericilor lui Stefan cel Mare şi devenind catedrala orașului) se va marca pentru veșnicie botezul pruncului Mihail Eminescu. Prenumele Mihail / Mihai a fost utilizat de-a lungul vremii în mai multe semnături ale lui Eminescu: M. Emineviciŭ (*La mormântul lui Aron Pumnul*, 1866), M. Eminescu, Mihail Eminescu, Mihai Eminescu, Eminescu, M.E. Poetul a semnat rapoartele de revizor școlar, corespondența cu ministerul, M. Eminescu. Scrisorile private, cele către părinți, frați şi surori – Mihai, către alții – Eminescu, M. Eminescu, iar scrisorile adresate Veronicăi: Eminescu, Mihai, Emin, Gajus/Gaius, M. Eminescu. Publicistica anterioară „Timpului” e semnată M. Eminescu, M.E. şi cu pseudonimul Varro (16 articole şi documente), la „Timpul”, exista regula asumării redacționale, fără semnătură. Tot aici, există şi texte semnate: M. Eminescu, M.E. şi cu pseudonimul Fantasio, pentru ca sporadicele colaborări de după 1883, la „*România liberă*” şi la „*Fântâna Blanduziei*” să apară doar cu inițiale. Ediția princeps e avizată de Titu Maiorescu, sub titlul Mihail Eminescu, *Poesii*, 1884, dar ieşită de sub tipar în decembrie 1883. Multe ediții, până în anii ’30 ai secolului trecut, sunt semnate Mihail Eminescu, în alternanță cu M. Eminescu, prima ediție semnată Mihai Eminescu fiind cea a lui Constantin Botez din 1933. Numele Mihai Eminescu apare și în traducerile în bulgară și maghiară din 1933 (Eminescu, Mihai (1850-1889) Hiperion : [poem] Dobrič, editură f.n., 1933 Kolev, Boris (trad.) Minčev, D. N (pref.) Popov, At. Pav (il.) și Mihai Eminescu, autor adăugat în *Napkelettot napnyugatig* : [antologie] / *De la răsărit la apus,* titlu tradus/ Gara Akos (antolog), Cluj-Napoca (Kolozsvár), editura Minerva,1933 hunrum) De asemenea în 1933 apărea și Eminescu, Mihai (1850-1889) *Luceafărul* editat de H. Ficher-Galaţi, ediție în miniatură Bucureşti Editură [s.n.] 1933 cu menţiunea : Această carte, cea mai mică ce s-a tipărit vreodată în Ţara Românească, este executată în tiparniţa lui H. Ficher-Galaţi, cu literă "Diamant", culeasă de zeţarul M. Lender şi dată la iveală în ziua de 20 mai, 1933 Fischer-Galaţi, Stephen (ed.) Lender, M. (tip.) Începând cu George Călinescu *Viața lui Mihai Eminescu* (1932), *Opera lui Mihai Eminescu* (1934) şi Perpessicius (1939), prenumele *Mihai* este consacrat definitiv, opțiunea fiind îndreptățită de preferința poetului şi a celor din familie, dar şi a prietenilor, pentru *Mihai*. Într-unul dintre cele trei articole, dedicate memoriei lui Eminescu (*În Nirvana*, 1889), I.L. Caragiale își amintește că, în clipa când l-a cunoscut pe poet (prin 1868-1869), acesta s-a recomandat *Mihail Eminescu*. Cu timpul, numele de familie a devenit mai important decât cel de botez, şi când spui Eminescu toată lumea se gândește la autorul volumelor semnate fie Mihai, fie Mihail, fără să-şi pună problema diferenței. Totuși, în ultimul deceniu numele de Mihail a revenit în titulatura eminesciană în diversele studii şi volume dedicate autorului. Un studiu bibliografic ad-hoc efectuat pe titlurile materialele disponibile în catalogul electronic al Bibliotecii Academiei Române ne

Adormirea Maicii Domnului de **Francesco Botticini ,** National Gallery London, ilustrează cele trei ierarhii şi nouă ordine de îngeri

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

arată că din 195 de poziții, frecvența numelui Mihail în titlurile volumelor de şi despre Eminescu are un număr de 58, adică o proporție de 29, 74% între 1884 şi 2009.

Numele este impregnat de esență. Despre tendința de a investi obiectele din mediul înconjurător cu anumite calități speciale care se numește esențialism psihologic sau „magie simpatetică" a scris George Frazer. Ea e ilustrată în două moduri: prin legea similarității ca magie homeopatică sau prin legea contagiunii ca magie contagioasă. Protectorul numelui său, arhanghelului Mihail, arhistrategul divin i-a statornicit destinul, în sensul în care l-a ajutat să nu uite niciodată şi să scrie despre cele din lumea veșnică a înălțimilor cerești nepieritoare. Eminescu, cel care la vârsta adolescenței pleca la seminarul de la Blaj pentru a-şi desăvârşi chemarea, ştia că în concepția biblică există trei ceruri: primul este cerul atmosferic (*Geneza* 1, 6-8; *Psalmul* 104, 12), al doilea este cerul sideral, spaţiul cosmic (*Psalmul* 8, 3) şi al treilea cer este locul în care se găseşte tronul lui Dumnezeu şi îngerii Săi, locul de unde El guvernează întregul Univers (2 *Corinteni* 12, 2). Există, după Sfântul Dionisie Smeritul şi Areopagitul în *De Coelesti Hierarchia* (secolul V), la Sfântul Grigore cel Mare în *Homilia* (secolul VI), la Sfântul Isidor din Sevilia în *Etymologiae* (secolul VII) şapte ordine, nouă ranguri sau trepte sau coruri sau cete de îngeri şi trei triade, ființe care viețuiesc după diverse surse ale tradiției într-o anumită ierarhie tripartită. În *Vechiul Testament* prima sferă este a celor trei preaînalte ordine angelice: *Serafimii* (Ulehuiah, Jeliel, Sitael, Mahsiah, Lelahel, Achaiah, Cahethel), *Heruvimii* (Haziel, Aladiah, Lauvel, Hahaiah, Iezalel,Mebahel, Hariel, Hakamiah) şi *Tronurile* (Lauviah, Caliel, Leuviah, Pahaliah, Nelchael, Ieiaiel, Melahel, Haiuiah). Cea de a doua sferă a celor trei preaînalte ranguri angelice este formată din *Domnii* (îngeri ai înțelepciunii)*, Virtuți* (îngeri ai miracolelor care îi răsplătesc pe aceia care acceptă suferințele, şi se transformă evoluând) şi *Puteri* (îngeri luptători, păzitori ai ordinii celeste şi ai vieții pământene, îngeri ai nașterii şi ai morții, cu darul prevenirii şi prevestirii, care le dezvoltă oamenilor intuiția). Cea de a treia sferă, a celor trei preaînalte ierarhii îngerești este formată din *Stăpânii, Stăpâniri, Începătorii sau Căpetenii, Arhanghelii* (Mihail, Gavriil, Rafail, Uriil. Următorii trei *Arhangheli* sunt numiţi diferit: Raguil; Sarachiil sau Saraqail; (Je)Re(h)miil sau (Je)Ra(h)miil - după *Cartea lui Enoh* în tradiția iudaică şi cea orientală ortodoxă); Varahiil; Salatiil; (Je)Gudiil sau (Je)Hudiil - după tradiția ortodoxă răsăriteană; (H)Anail sau (H)Aniil; Jophiil sau Cassiil; Zedekiil sau Sachiil - după tradiția occidentală) şi *Îngerii*. Mihai Eminescu a fost preocupat şi de realizarea unor rime pentru „înger", („sânger"), „ „îngeri" („stângeri") vezi *Dicţionar de rime - fragmentarium* VIII, 895); Tu femeie vis de foc ("Tu femeie ... proroc?", *Exerciţii şi moloz. Poezie,*V, 638).

Fiecare dintre numele Arhanghelilor are un înţeles rezultat din traducere: 1. Mihail: „Acela care este ca Dumnezeu" sau „Cine este cel care e ca Dumnezeu?" (Daniel 10,13; 12,1; Epistola Sfântului Apostol Iuda v. 9; Apocalipsa 12,7-8). 2. Gavriil: „Omul (puternic al) lui Dumnezeu" sau „Dumnezeu este puternic"(„Puterea lui Dumnezeu") (Daniel 8,16; 9,21; Luca 1,19-26). Este numit și Djibril sau Jibril. 3. Rafail: „Dumnezeu vindecă" („Vindecare de la Dumnezeu") (Tobit 3,17; 12,15). Numit și Israfel. 4. Uriil: „Lumina sau Focul lui Dumnezeu" (III Ezdra 4,1). Numit și Sariil, Suriil sau Muriil. 5. Selafiil: „Porunca, Vestitorul sau Rugăciunea lui Dumnezeu", întrucât porunca și rugăciunea sunt cele două moduri de comunicare: una descendentă, cealaltă ascendentă. Mai este numit și Salatiil, Selatiil, Serafiil, Sarachiil, Saraqail, Zarachiil, Zerachiil, sau Zahariil.6. Iehudiil: „Mărirea, Lauda sau Slăvirea lui Dumnezeu." Mai este numit și Gudiil sau Iegudiil. 7. Varahiil: „Binecuvântare sau Binecuvântări de la Dumnezeu". Numit și Barahiel sau Varahiel. 8. Raguil: „Prieten al lui Dumnezeu" Numit și Raziil,

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

care înseamnă „Secretele/tainele lui Dumnezeu. Nu este același cu Rafail.9. Ieremiil: „Îndurarea, Înălțarea sau Milostivirea lui Dumnezeu" (cf. III Ezdra 4,36). Numit și Ieramiil, Ieremiel, Ramiel sau Remiel. 10. Anail: „Harul sau Bucuria lui Dumnezeu". Numit și Aniel, Hanael sau Haniel. 11. Iofiil: „Frumusețea lui Dumnezeu". Numit și Orifiel, Iufiel, Zufiel, Zofiil, Zofchiel, Zafiel, Zafchiel, Cafziel, Cassiel sau Kepharel.12. Zedechiel: „Dreptatea, Îndreptarea sau Judecata lui Dumnezeu". Numit și Saxhiel, Tsadkiel, Zadakiel, Zadkiel, Zedekul.

Simbolurile au putere. Ele îi fac pe oameni să vadă ceea ce nu există, şi asta pentru că creierul lor stabilește corelațiile iluzorii pe care se așteaptă să le vadă, chiar dacă acestea nu există în realitate. Viziunea aceasta a cerurilor deschise şi supraetajate o are Toma Nour, personajul eminescian din *Geniu Pustiu*, care visează aievea cerurile suprapuse, când dormea pe un munte din zona Mureşului: „dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe de-a deveni din ce în ce mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbrăţişează pământul o altă boltă cu mult mai înaltă, cu mult mai largă, însă de-un aur curat şi limpede ca lumina cea galbenă a soarelui, astfel încât întreaga boltă părea un soare mare care îmbrăţişa o lume, lumea deasupra cerului." (Eminescu II, 1978: 403) Lumea în care a trăit Eminescu a intuit imortalitatea sufletelor şi a avut aplecare către studiul cerurilor deschise, iar preocupările spiritiste ale contemporanilor, ironizate pe de o parte de I.L.Caragiale şi întărite de exemplul lui B. P. Hasdeu, de lucrările *Esenţa Creştinismului* de Ludwig Feuerbach, de cele ale lui H.L.D. Rivail alias Allan Kardek, A.J. Davis, E. Swedenborg (1688-1772) şi ale lui J.H. Jung-Stilling. Stereotipul îngerului, ca suflet nemuritor a avut deci un public larg mai mult sau mai puţin superficial şi în vremea lui Eminescu. Scriitorul nu a făcut decât să-l exploateze din punct de vedere intercultural, aşa cum vom demonstra în continuare.

2. *Înger şi demon* dincolo de clișeul antitezei romantice

Acţiunile au consecinţe la distanţă. Culegător de folclor și foarte bun cunoscător al mitologiei românești şi al celei universale, Mihai Eminescu le-a valorificat în sensul în care tradiţia angelică a generat adesea inspirația creatoare. Ca şi Milton sau Dante Alighieri, poetul ilustrează ierarhia angelică celestă cu o deosebită originalitate în maniera folclorică. Poezia se numește *Basmul ce i l-aş spune ei:*

„Te vedeam cu a mea minte;
Și acum când te-am găsit
Pare-mi că-mi aduc aminte
Cum că-n vremi de mai nainte
Te-am văzut și te-am iubit
Să-ți spun unde... într-o seară
Am visat un vis frumos...
Pe un nour luminos
Am văzut la cer o scară
Ridicându-se de jos.//
Într-a cerului mărire
Scara de-aur se pierdea,
Iar pe-un tron de nemurire,
Tron de-argint și strălucire,
Maica Domnului zâmbea;
Iar pe schițele de scară
Îngeri stau treptat... treptat,
Cu chip blând și luminat
Și pe lire sunătoare,
Cântau dulce și curat.//
La picioarele Mariei
Genuncheat pe-un nor de-argint,
Alb ca lebeda pustiei,
Blând ca glasul poeziei,
Sta un înger cugetând;
Și-a luat arpa-i de-aur
Și trecând mâna pe ea
A-nceput a răsuna
Raiul... luncile-i de laur
De-un blând *Ave Maria*.
Acel înger!... Fața pală,
Ochiul negru, păr bălai,
L-am văzut o stea regală,
O lumină triumfală
Și de-atunci îl iubesc, vai!...
L-am căutat în astă lume
Pân-ce viața-mi se pierdu,
Sufletu-mi se abătu...
Ș-atunci te-am văzut: minune!
Acel înger ai fost tu.//
Când ai lăsat cerul, dragă?
De ce-n lume ai venit?
Ai știut că viața-ntreagă
Trista-mi inimă pribeagă
Tot pe tine te-a iubit?

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Ai știut cine te-așteaptă
Și-ai venit să răsplătești
Lungi durerile-mi lumești,
Cu zâmbirea-ți înțeleaptă
Și cu ochii tăi cerești."
(Eminescu I, 1978: 204)

În mitologia românească se spune că există nouă ceruri, iar Dumnezeu locuiește în cel de al nouălea cer, împreună cu Sfânta Treime şi Sfântul Nicolae. Cerurile suprapuse au darul de a se deschide de Crăciun, de Bobotează, de Înviere şi de Sânziene sau Drăgaică. Când pe pământ este miezul nopții în cerul al nouălea e toaca, iar îngerii dansează în jurul Sfintei Troițe. În folclorul românesc se spune că Dumnezeu a făcut lumea ajutat de Diavol şi acest lucru explică de ce lumea este şi bună şi rea în același timp. Din înaltul cerului justiţia divină vine când este invocată. Aşa se întâmplă în *Călin Nebunul*, basmul eminescian versificat. Personajul principal e țigan, e supranumit Călin Nebunul și ia hotărârea să îi pedepsească pe cei doi fraţi care hotărâseră şi îi tăiaseră picioarele:

„Ba nu, fraţilor, li zise, să vedem ce e cu dreptul,
Să facem o boambă mare, s-aruncăm spre cer în sus,
Şi tustrei să stăm sub dânsa pe când va cădea de sus,
Să vedem ce-a să gândească Dumnezeu şi ce-a să zică.
Astfel, cum ţi-ai face cruce, ei se pun alături… pică
Boamba grea zvârlită-n ceruri, din cei doi făcând fărâme." (Eminescu II, 1978: 195)

După ce a făcut lumea, Dumnezeu s-a spălat pe mâini şi picăturile de apă care i-au atins mâinile s-au prefăcut în îngeri. Folclorul românesc spune că şi Diavolul s-a spălat pe mâini după creație, numai că picăturile de apă care l-au atins s-au transformat în drăcușori. Cu toţi locuiau în cer, şi în afară de diferența de culoare dintre cei albi şi cei negri, se știa că Dumnezeu e slujit de îngeri, iar Diavolul de drăcușori. Dumnezeu a binevoit să locuiască în al nouălea cer, iar Diavolul mai aproape de pământul pe care îl dorea, dacă s-ar fi putut, numai sub puterea sa. Această alăturare e surprinsă antitetic, în spirit romantic, dar personajul angelic poartă în opera eminesciană atributele feminității. Ea este un înger alb. Toţi îngerii albi sau cu străluciri argintii poartă atributele feminității şi nu pot fi văzuți de ochii obișnuiți fără grația divină. Sunt de statură medie, au sau nu aripi, au darul vindecării, dar nu pot acorda această grație fără permisiunea divină, picioarele nu le ating pământul pentru că de obicei zboară sau plutesc, pot călători din ceruri spre pământ şi înapoi şi aduc pacea şi binecuvântarea celor care au nevoie de ea. În poezia *Înger şi demon* această concepție folclorică românească este un pretext romantic pe deplin valorificat:

„Cufundat în întuneric, lâng-o cruce mărmurită,
Într-o umbră neagră, deasă, ca un demon El veghează,
Coatele pe braţul crucii le destinde şi le-aşează,
Ochii cufundați în capu-i, fruntea tristă şi-ncreţită.

Şi bărbia lui s-apasă de al pietrei umăr rece,
Părul său negru ca noaptea peste-al marmurei braț alb;
Abia candela cea tristă cu reflectul ei roz-alb
Blând o rază mai aruncă ce peste-a lui față trece.

Ea un înger ce se roagă – El un demon ce visează;
Ea o inimă de aur – El un suflet apostat;
El în umbra lui fatală, stă-ndărătnic rezemat -
La picioarele Madonei, tristă, sfântă, Ea veghează.
(…) Ce-ţi lipsește oare ție, blond copil cu-a ta mărire,
Cu de marmur-albă față şi cu mâinile de ceară,
Văl – o negură diafană mestecată-n stele; clară
E privirea-ţi inocentă sub a genelor umbrire;
Ce-ţi lipsește să fii înger – aripi lungi şi constelate.
Dar ce văd: Pe-a umbrei tale umeri vii ce se

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

întinde?
Două umbre de aripe ce se mişcă tremurânde,
Două aripe de umbră către ceruri ridicate.
O, nu-i umbra ei aceea – este îngeru-i de pază;
Lângă marmura cea albă văd fiinţa-i aeriană.
Peste viaţa-i inocentă, viața lui cea suntă plană,
Lângă dânsa el se roagă, lângă ea îngenunchează.
Dar de-i umbra ei aceea – atunci Ea un înger este,
Însă aripile-i albe lumea-a le vedea nu poate;
Muri sfinţiţi de-a omenirii rugăciuni îndelungate
Văd aripele-i diafane şi de dânsele dau veste."
(Eminescu I, 1978: 41)

3. Feminitatea între stereotip şi prejudecată

Mintea nu cunoaşte limite. Cititor avizat de filozofie germană, Mihai Eminescu a înțeles diferențele dintre stereotipuri şi prejudecăți şi le- a ilustrat în creaţia sa. Stereotipuri sunt convingeri cognitive privind trăsăturile sau/şi comportamentele considerate caracteristice membrilor unor grupuri şi se

Noli me tangere de Antonio Allegri da Correggio, zis Le Corrège, 1525

construiesc pe baza categorizărilor sociale, larg acceptate. Prejudecățile sunt atitudini sau răspunsuri afective formulate fără analiza corectă sau în profunzime a obiectului ori fără a avea suficientă informație despre acesta. Se bazează pe judecăți stereotipe, pe generalizări incorecte sau pripite şi de obicei au încărcătură negativă şi sunt amprentate emoțional. În *Scrisoarea IV* aparența angelică a unei pământene indică prezența stereotipului femeii înger atât de persiflat şi de către unii dintre contemporanii lui Eminescu (vezi formularea caragialiană „Angel radios!"). Descrierea femeii angelice este umbrită de congresul de rubedenii, de superficialitatea şi frivolitatea femeii, care nu are atributele convenite de stereotip. În acest caz, stereotipul devalorizează imaginea prin contrast, iar autorul parodiază celebrul tablou al lui Correggio *Noli me tangere* (*Nu mă atinge, Nu mă mai reține, Nu te mai agăța de mine, Încetează să …*), celebrele cuvinte ale lui Iisus adresate Mariei din Magdala în dimineața Învierii pascale *(Ioan* 20: 17):

„Dintre flori copila râde şi se-nclină peste gratii -
Ca un chip uşor de înger e-arătarea adoratei -
Din balcon i-arunca-o roză şi cu mâinile la gură,
Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură;
Apoi iar dispare-nlăuntru... auzi pasuri ce coboară...
Şi ieşind pe uşă iute, ei s-au prins de subsuoară,
Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă,
Ea frumoasă şi el tânăr, el înalt şi ea înaltă, (…)
Pătimaș şi îndărătnic s-o iubești ca un copil
Când ea-i rece şi cu toane ca și luna lui april ?
Încleștând a tale brațe toată mintea să ţi-o pierzi ?
De la creştet la picioare s-o admiri şi s-o desmierzi
Ca pe-o marmura de Paros sau o pânza de Corregio,
Când ea-i rece şi cochetă ? Eşti ridicul, înţelege-o..."

Fecioara Maria, regina îngerilor este invocată de poetul român prin „Maică preacurată" (Maica Domnului Preacurată sau Fără de prihană - Ἄκραθως */achrantos/* şi „Pururea Fecioară" (Αειπάρθενος */Aeiparthenos/*) pentru că Ea este pentru oameni locașul finit al necuprinsului Dumnezeu. Simbol al feminităţii cu atribute divine, fecioara Maria este un simbol, căci prin intermediul rugăciunilor care-i

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

sunt adresate, aşteptărilor pozitive, sub forma profeţiilor auto-realizatoare, percepţiile despre lume se modelează şi generează perseverenţa optimistă a împlinirii destinului.

„Crăiasă alegându-te
Îngenunchem rugându-te,
Înalță-ne, ne mântuie
Din valul ce ne bântuie;
Fii scut de întărire
Şi zid de mântuire,
Privirea-ţi adorată
Asupră-ne coboară,
O, Maică prea curată
Şi pururea Fecioară,/ Marie!//
Noi, ce din mila Sfântului
Umbră facem pământului,
Rugămu-ne-ndurărilor,
Luceafărului mărilor;
Ascultă-a noastre plângeri,
Regină peste îngeri,
Din neguri te arată,
Lumină dulce clară,
O, Maică prea curată/Şi pururea Fecioară,/ Marie!”

(*Rugăciune* Eminescu II, 1978: 37)

Sufletul este nemuritor. Pentru a înțelege teama de moarte, adoptarea unei concepții coerente despre lumea cu sens şi despre rolul important şi valoros al omului pe pământ erau necesare. Viaţa omului pe pâmânt e o ediţie limitată de existenţă, care ar trebui să fie trăită eficient şi responsabil. Îngerii, pe care românii şi-i reprezintă cu chip adolescentin, cu păr bălai şi cu aripi, îl preamăresc pe Dumnezeu prin cântări şi îi îndeplinesc toate poruncile, devenind mesageri (ca şi în latină *angelus,* preluat din greacă *ἄγγελος*, însemnând „trimis"). Ei sunt de fapt mesagerii iubirii eterne şi minunate, în spiritul în care sfântul Augustin scria : „o tu, iubire care arzi neîncetat şi nu te stingi, tu dragoste. O, Dumnezeul meu, aprinde-mă!” *Atât de fragedă* e delicata îmbinare dintre **έρως** (*eros:* iubirea pasională, pasiune, amor, dorință puternică, intensă), **φιλία** (*philia*: prietenia, afecțiunea spontană, naturală, un sentiment bazat pe intimitatea lăuntrică a celor ce se iubesc, loialitate față de prieteni, virtute, egalitate și bucuria de a face ceva împreună), **στοργή** (*storge*: atașament, afecțiune, sentiment natural, ca acela dintre părinți și copii) și **αγάπη** (*agape*: dragoste rațională, care ține în primul rând de caracteristicile celui iubit, care nu este nici pasională, nici tandră, nu provine din înclinații directe către cineva, ci din convingeri).

„Atât de fragedă te-asameni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un înger dintre oameni
În calea vieții mele ieşi.//
Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet până 'n poale
Plutești ca visul de ușor.//
Din încrețirea lungii rochii
Răsai ca marmura în loc ...
Ş'atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi noroc.//
O vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din povești,
Nu mai zâmbi! A ta zâmbire
Mi-arată cât de dulce eşti.//
Cât poţi cu-a farmecului noapte
Să 'ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Cu 'mbrăţişări de brațe reci.//
De-odată trece-o cugetare,
Un val pe ochii tăi fierbinți:
E - ntunecoasă renunțare,
E umbra dulcilor dorinţi.//
Te duci; ş'am înțeles prea bine,
Să nu mă țin de pasul tău,
Perdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!//
Că te-am zărit e a mea vina,
Şi vecinic n'o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumina
Tinzându-mi dreapta în deşert.//
Ș'o să 'mi răsai ca o icoană
A pururi verginei Marii,
Pe fruntea ta purtând coroana
... / Unde te duci? Când o să vii?”

(*Atât de fragedă,* 1 sept. 1879, (Eminescu I, 1978: 91)

4. Câte feluri de îngeri sunt în angeologia eminesciană?

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Lumea este vie. Antropomorfizarea care stă la baza oricărei simbolistici are darul de a-ldespovăra de anxietate şi de a-l proteja pe muritorul eliberat de toate responsabilitățile lumii. Întâlnirile dintre muritori şi nemuritori l-au fascinat întotdeauna pe Eminescu, iar stereotipul femeii înger este amplificat de cel al zeiţei, căci întâlnirea are loc tot prin intermediul reveriei, precum în faimosul tablou al *Somnului lui Endymion* de Anne Louis Girodet. Nu întotdeauna în poezia eminesciană sursele de inspiraţie sunt din lumea autohtonă. Mitul antic al lui Edymion, astronomul şi păstorul îndrăgostit de Selena este pentru Eminescu o sursă de ispiraţie în *Diana*:

Endymion şi Selene, de Sebastiano Ricci (1713), Chiswick House, Anglia.

„Ce cauți unde bate luna
Pe-un alb isvor tremurător
Și unde pasările-ntr-una
Se-ntrec cu glas ciripitor?
N-auzi cum frunzele-n poiană
Șoptesc cu glasul de guri
Ce se săruta, se hârjoană
În umbra-adâncă de păduri?//
În cea oglindă mișcătoare
Vrei să privești un straniu joc,
O apă vecinic călătoare
Sub ochiul tău rămas pe loc?
S-a desprimăvărat pădurea,
E-o nouă viața-n orice zvon,
Și numai tu gândești aiurea,
Ca tânărul Endymion.//
De ce dorești singurătate
Și glasul tainic de izvor?
S-auzi cum codrul frunza-şi bate,
S-adormi pe verdele covor?
Iar prin lumina cea rărită,
Din valuri reci, din umbre moi,
S-apară-o zâna liniștită
Cu ochii mari şi umeri goi?//
Ah! acum crengile le-ndoaie
Minute albe de omăt,
O fată dulce şi bălaie,
Un trup înalt şi mlădiet.
Un arc de aur pe-al ei umăr,
Ea trece mândră la vânat
Și peste frunze fără număr
Abia o urmă a lăsat.”
(*Diana*, 1 februarie 1884)
(Eminescu I, 1978: 165)

Mai toate idilele eminesciene au personaje feminine angelice, care participă la îndemnul din *Lasă-ţi lumea ta uitată* într-un spirit de comuniune lipsit de entuziasm, plin de compasiune în schimb:

„Te desfaci c-o dulce silă,
Mai nu vrei şi mai te laşi.
Ochii tăi sunt plini de milă,
Chip de înger drăgălaş.”

(1883, Eminescu I, 1978: 153)

În tradiţia populară românească toţi copiii care mor până la vârsta de șapte ani se transformă în îngeri. În proza eminesciană *Geniu pustiu* transformarea în înger a Mariei, fiica preotului transilvănean, ucisă fără motiv, de niște bestii cu chip de oameni în timpul Revoluţiei de la 1848 şi violată post mortem este un exemplu de metamorfozare feminină în înger. Toma Nour are revelaţia acestei transformări: „Printre acei îngeri albi şi cu ochii mari, albaştri, văzui unul cu mari ochi negri, alb ca şi ei, însă cu faţa slabă şi muiat în lungi şi strălucite haine negre, cu mâinile unite pe piept. (…) Cerul era senin şi un singur înger era trist… era Maria, fiica acelui preot bătrân, divinizată schimbată la față… mie însă mi se părea că e geniul martirei națiunii românești, geniu palid şi plânsa cărui singură speranță e Dumnezeu, a cărui singură tărie, cerul.” (Eminescu II, 1978: 404).

Şi moartea Sofiei, iubita lui Ioan este descrisă în concordanță cu acest stereotip angelic, iar Toma Nour este martorul mut al poveştii de dragoste imposibile: „fata de lângă scaun era un înger trandafiriu. Șezând în fața pianului, mânele repozau ţepene pe clape, spatele răzimate de speteaza scaunului şi capul spânzurat, cu faţa în sus asupra spetezei. Faţa ei privea drept în ceri… (…) ochii murindei se deschiseră şi ea începu a cânta. Cântecul unei murinde. Notele zburau când puternic, când încet abia auzite, ca suspinele arpelor îngereşti - era unul din acele cântece superbe a acelui maestro

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

divin, în ţipetele sale, Palestrina.” (Eminescu II,1978:370, 371) Stilul lui Palestrina va fi explicat de către Johann Joseph Fux în cartea *Gradus ad Parnassum* (*Paşii către Parnas*, 1725) şi era clar că Eminescu cunoştea puterea muzicii lui Palestrina de a înălţa spiritele. Îngerii au şi ei rostul lor. După dispariţia Sofiei, Ioan se transformă într-un înger căzut: „Își râdea de cer şi de Dumnezeu; dispreţuia oamenii, încât ţi s-ar fi părut că sub zdrenţele lui râde un rege sceptic şi crud ca Satan.” (Eminescu II, 1978: 375). El contesta ideea de asociere a numelui Sofiei cu acela de femeie : „femeie? Aiurezi! Un înger a fost, un înger cum îl cugetă Dumnezeu numai o dată în mijlocul eternităţii sale fără de margine. Ce e femeia? Acest om ce trăieşte pentru a-şi spoi faţa cu colori, vorba cu minciună şi ochii cu lacrimi înşelătoare? O sfinx ce plânge când te tradă, ce râde în inima ei când ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost femeie…Protest în contra numelui.” (Eminescu II, 1978: 376).

Îngerii mătură lumea în fiecare miez de noapte de toate lucrurile necurate şi de aceea la cântatul cocoşilor orice duh necurat se teme de puterea lor spune tradiţia populară românească. În *Făt-frumos din lacrimă* în lupta sa cu o femeie demon, un duh necurat (baba cu cele șapte iepe care-i păcălește pe muritorii care vor să-i slujească) personajul principal e ajutat de o fiinţă angelică, o fată care în cele din urmă pleacă „în lună. Se ducea în turburea împărăție a umbrelor, de unde venise pe pământ, momită de vrăjile babei.”(Eminescu II, 1978: 276). Acest lucru se întâmplă într-un moment în care „Miază noaptea a căzut pe pământ cu două ceasuri mai devreme” răpusă de armele lui Făt-frumos, *iar „*aerul cel înveninat şi rece al sufletelor lor moarte*”* îi poate ucide pe cei care nu dorm (Eminescu II, 1978:276). Poemul *Strigoii* valorifică povestea de dragoste şi dincolo de moarte dintre Arald şi Maria, frumoasa crăiasă dunăreană moartă înainte de vreme. Arald acceptă orice fel de condiție pentru a mai trăi împreună cu iubita sa și cântecul cocoșului dezvăluie metamorfozarea strigoilor:

„-Arald! striga crăiasa- las’ fața să-mi ascund,
N-auzi tu de departe cucoşul răguşit?
O zare de lumină s-arată-n răsărit,
Viaţa trecătoare din pieptu-mi a rănit…
A zilei raze roşii în inimă-mi pătrund.” (Eminescu I, 1978: 77).

Îngerii își fac datoria ca în fiecare noapte:

„Ei zboar-o vijelie, trec ape făr’ de vad
Naintea lor se nalţă puternic, vechii munţi
Ei trec în răpejune de râuri fără punţi,
Coroanele în fugă le fulgeră pe frunţi,
Naintea lor se mişcă pădurile de brad.” (Eminescu I, 1978: 77).

În tradiţia folclorică românească, îngerii se împărtăşesc în fiecare sâmbătă şi au libertatea de a se bucura de ziua Iordanului. Arhanghelii Mihail şi Gavril se spune că au puterea de a lua sufletul omului care moare. Vara se termină odată cu sărbătoarea sfinţilor Arhangheli, iar după această sărbătoare din 8 noiembrie, toate vietățile sunt protejate de sfântul Nicolae. Îngerii sunt mesagerii lui Dumnezeu a cărui Lumină i-ar orbi şi pe ei dacă nu şi-ar apăra chipul cu aripile. Celebra căutare a Divinităţii prin intermediul îngerilor din *Memento Mori* şi imaginea apocatastazei sunt legate în mod direct de ilustrarea acestor aspecte:

„Tu, ce în câmpii de caos semeni stele, sfânt şi mare,
Din ruinele gândirii-mi, o, răsai, clar ca un soare,
Rupe vălurile d-imagini, ce te-ascund ca pe-un fantom;
Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,
Ce ţii bolţile tăriei să nu cadă-n risipire,
Cine eşti?... Să pot pricepe şi icoana ta... pe om.
(…)//Cum eşti tu nimeni n-o ştie. Întrebările de tine,
Pe-a istoriei lungi unde, se ridică ca ruine
Şi prin valuri de gândire mitici stânce se sulev;

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Nici un chip pe care lumea ţi-l atribuieşte ţie
Nu-i etern, ci cu mari cete d-îngeri, de fiinţi o mie,
C-un cer încărcat de mite asfinţeşti din ev în ev.
(…)//Marea valurile să-şi mişte şi să tremure murindă,
Norii, vulturii mari umbrii, a lor aripi să-şi aprindă,
Fulgeri rătăciţi s-alerge spintecând aerul mort;
În catapeteasma lumii soarele să-ngălbenească,
Ai pieirii palizi îngeri dintre flacăre să crească
Şi să rupă pânz-albastră pe-a cerimei întins cort."
(Eminescu I, 1978, 247)

În tradiția populară a îngerilor căzuți, lupta dintre Diavol şi Dumnezeu a început în clipa în care Diavolul a atras de partea sa îngerii supuși greșelilor şi şi-a organizat o armată care urmărea invadarea şi distrugerea celui de al nouălea cer. Arhanghelul Mihail a luptat în fruntea oștirii îngerilor fideli lui Dumnezeu şi l-a învins pe Diavol. Diavolii au fost încercuiți în primul cer şi Dumnezeu a deschis cerurile lăsându-i să cadă pe pământ timp de trei zile, ca o ploaie cu grindină neagră. De teamă să nu strice şi pământul de tot cu răutatea lor, Dumnezeu a deschis porțile iadului. Arhanghelul Mihail a ridicat mâna dreaptă şi a reușit să înghețe imaginea căderii diavolilor, blagoslovindu-i. Şi astfel diavolii au rămas nemișcați care unde i-a prins momentul blagoslovirii: unii în Iad, alții în aer, alții pe pământ. Imaginea îngerilor căzuţi apare la Eminescu cu precădere în *Sărmanul Dionis* dar şi în *Cezara:* „un înger de geniu, căci demonii sunt îngeri de geniu… ceilalţi cari au rămas în cer sunt cam prostuţi." (Eminescu II, 1978: 325) De la început Cezara vede în figura călugărului Ieronim „un frumos demon în Căderea îngerilor." (Eminescu II, 1978: 324)

Nimic nu este întâmplător şi totul se întâmplă cu un scop. Dumnezeu i-a dat omului înger de pază care îi stă totdeauna pe umărul drept, iar Diavolul i-a pus omului pe umărul stâng un diavol care să îl sfătuiască de rău. De aceea românii cred că omul se află în veșnică ispită. E bine ca omul să doarmă pe partea stângă pentru ca îngerul care îl veghează să-i stea deasupra. Îngerul intervine pentru om la Dumnezeu, când omul se află în pericol. Cunoscând concepţia folclorică cu privire la misiunea îngerului de pază, Eminescu o transfigurează artistic:

„Când sufletu-mi noaptea veghea în estaze,
Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază
Încins cu o haină de umbre şi raze,
C-asupra-mi c-un zâmbet aripele-a-ntins;
Dar cum te văzui într-o palida haină,
Copila cuprinsă de dor şi de taină,
Fugi acel înger de ochiu-ţi învins.//
Eşti demon, copilă, că numai c-o zare
Din genele-ţi lunge, din ochiul tău mare
Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare,
El, veghea mea sfântă, amicul fidel?
Ori poate!...O,-nchide lungi genele tale,
Să pot recunoaște trăsurile-ţi pale,
Căci tu- tu eşti el."
(*Înger de pază*, 15 iunie1871, Eminescu I, 1978: 34)

Ca să îl anunțe pe om că diavolul se apropie îngerul mișcă un clopoțel de cleştar iar omului îi țiuie urechile. În visul repetitiv al *Sărmanului Dionis* în care „el îmbla cu Maria în lumea solară a cerurilor", îngerii se opresc din zborul lor şi îl întreabă: „De ce cauţi ceea ce nu-ţi poate veni în minte?... De ce vrei să scoţi din aramă sunetul aurului? Nu-i cu putinţă……

-Aş dori să văd faţa lui Dumnezeu, zise el unui înger ce trecea.

- Dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine şi în zadar îl cauţi, zise îngerul serios.

«…Oare nu se mişcă lumea cum voi eu? …oare fără s-o ştiu nu sunt eu însumi Dumne…» Vum! Sunetul unui clopot urieşesc- moartea mărei căderea cerului-bolţile se rupeau, jumalţul lor albastru se despica, şi Dan se simţi trăznit şi afundat în nemărginire." (Eminescu II, 1978: 305)

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Conform teoriei lumii juste a lui Lerner, logica ne face să credem că trăim într-un univers cu sens, corect, în care oamenii primesc ceea ce merită. Lupta diavolului cu omul devenit călugăr este şi mai înverşunată. Când omul face cruce, diavolul fuge de lângă el. Când omul intră în cârciumă, îngerul îl așteaptă la ușă. Imaginea *Sărmanului Dionis* este semnificativă pentru acest aspect ca şi cea a călugărului Ieronim însoţit de Onofrei, aflaţi lângă intrarea în cârciumă. În *Sărmanul Dionis* e vorba de un clopot urieşesc. Semnificativă este descrierea din *Geniu pustiu* a contemplării lui Poesis, „actriță de mâna a doua, la un teatru de mâna a doua" (Eminescu II, 1978: 376) de către Toma Nour care o consideră „un înger blond" (Eminescu II, 1978: 376). De fapt, Poesis juca un rol nu numai pe scenă, ci şi în realitate: „Ea juca pe-un înger, într-o feerie fără de înțeles cu *dei ex machina*, care plăcea şi era frumoasă numai pentru că persoanele ce jucau în ea plăceau şi erau frumoase.

Își pusese aripile albe; își gătise complet toaleta şi, pe când orchestra începu uvertura cu rugăciunea din Norma, Poesis căzu pe un scaun într-o atitudine visătoare, cu capul lăsat pe umere şi cu mâinile unite, astfel încât nu te-ar fi prins mirarea dacă, răpită de acel cântec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat încet, încet, nemișcată şi tristă, ca sufletul unui înger suind, la ceruri, purtată ca pe nesimțite de aripele ei albe-argintii.

Eu stam şi-o contemplam. (…) Dar clopoțelul cel amorțit al sufletului zgârie aerul scenei şi eu mă depărtai de cabină, pentru ca să nu observe şi ea că eu surprinsesem frumusețea ei în forma sa cea mai plastică şi cea mai divină." (Eminescu II, 1978: 377) Toma Nour îndrăgostit scrie versuri asemânându-o pe Poesis cu o ispită pentru îngerul păzitor:

„Când sufletu-mi noaptea veghează în estaze
Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,
Încins într-o haină de nori şi de raze,
Mişcând a lui aripi pe capu-mi aprins,
Dar când te văzui într-o palidă haină,
Copilă coprinsă de dor şi de taină,
Fugi acel înger de ochii-ţi învins."
(Eminescu II, 1978: 381)

În final Poesis se dovedeşte a fi doar o actriţă întreţinută de un conte şi de fapt, o trădătoare a iubirii adevărate. Îngerii care greşesc sunt pedepsiţi foarte aspru: fie sunt transformaţi în radasce, precum îngerii care nu au legat carul de foc al Sfântului Ilie, fie sunt transformaţi în stele precum îngerul care s-a îndrăgostit de o fată pământeană şi, dacă nici atunci patima lui nu s-a potolit, sfântul Petru l-a transformat în minuntele scânteiuţe, mărunte flori medicinale. Când sursa de energie pură a dragostei eterne a fost risipită omul, precum Faust plânge după „clipa cea repede" implorându-şi îngerul să intervină în favoarea sa. Stelele par solidare cu îngerii credinței, ai înțelepciunii judecății, ai împăcării, ai înțelepciunii iubirii, ai armoniei și ai discernământului:

„Stelele-n cer
Deasupra mărilor
Ard depărtărilor,
Pana ce pier.//
După un semn
Clătind catargele,
Tremură largele
Vase de lemn;//
Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți.//
Stol de cocori
Apuca-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori//
Zboară ce pot
Și-a lor întrecere,
Vecinica trecere -
Asta e tot...//
Floare de crâng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec si se stâng.//
Orice noroc
Și-ntinde-aripele,
Gonit de clipele
Stării pe loc.//
Până nu mor
Pleacă-te, îngere,

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

La trista-mi plângere
Plină de-amor.//
Nu e păcat
Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?”

(*Stelele-n cer*, 1879, Eminescu II, 1978: 49)

În acelaşi sens este formulată şi rugăciunea către Sfânta Maria şi Hristos Mântuitorul.

„Nădejde şi-ntărire
şi zid de mântuire
pe tine câştigându-te,
îngenunchem rugându-te:
de chinuri ce ne bântuie,
Marie, tu ne mântuie!//
O, Sfântă Marie!
Tu, maica durerilor,
regina Tăriilor,
tăria soliilor,
izvoru-ndurărilor
luceafăr al mărilor,
îndură-te, pleacă-te,
nădejdea corabiei,
învingerea sabiei,
limanul sârmanilor
şi soarele anilor,
balsamul răniţilor,
norocul iubiţilor,
o, dă-ne tărie,
Sfântă Marie!
Iisuse Hristoase,
de oameni iubitorule,
Mântuitorule,
izvor mântuirilor,
de acum şi pururea
şi-n vecii vecilor!”

(*Rugăciune,* Eminescu II, 1978: 37)

Multe dintre creaţiile eminesciene imaginează povestea de dragoste romantică dintre îngeri şi demoni, dintre muritori şi nemuritori, dintre îngeri (diferite feluri de zburători) şi fii sau fiicele oamenilor. *Înger şi demon* este doar începutul poveştii de dragoste:

„Ea? –O fiică e de rege, blondă-n diadem de stele,
Trece-n lume fericită, înger, rege şi femeie;
El răscoală în popoare a distrugerii scânteie
Şi în inimi pustiite samănă gândiri rebele.
Despărţiţi de-a vieţii valuri, între el şi între dânsa
Veacuri sunt de cugetare, o istorie,-un popor,
Câteodat’– deşi arare – se-ntâlnesc, şi ochii lor
Se privesc, par a se soarbe în dorinţa lor aprinsă.
Ochii ei cei mari, albaştri, de blândeţe dulci şi moi,
Ce adânc pătrund în ochii lui cei negri furtunoşi!
Şi pe faţa lui cea slabă trece-uşor un nour roş -
Se iubesc… Şi ce departe sunt deolaltă amândoi!”
Pe un pat sărac asudă într-o lungă agonie
Tânărul. O lampă 'ntinde limb'avară şi subţire,
Sferâind în aer bolnav - nimeni nu-i ştie de ştire,
Nimeni soarta-i n'o 'mblânzeşte, nimeni fruntea nu-i mângâie.//
Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumei,
Contra legilor ce-s scrise, contra odihnii 'mbrăcate
Cu-a lui Dumnezeu numire - astăzi toate-s îndreptate
Contra inimei murinde -- sufletul vor să-i sugrume!//
A muri fără speranţă! Cine ştie-amărăciunea
Ce-i ascunsă 'n aste vorbe? -- Să te simţi neliber, mic,
Să vezi marele-aspiraţii că-s reduse la nimic,
Că domnesc în lume rele, căror nu te poţi opune,//
Ca-opunându-te la ele tu viaţa-ţi risipeşti -
Şi când mori, să vezi că 'n lume vieţuit-ai în zadar:
O astfel de moarte-i iadul. Alte lacrimi, alt amar
Mai crud, nici e cu putinţă. Simţi că nimica nu eşti.
Şi acele gânduri negre mai nici a muri nu-l lasă:
Cum a intrat el în viaţă! Cât amor de drept şi bine,
Câtă sinceră frăţie adusese el cu sine!
Şi răsplata? -- Amărârea, care sufletu-i apasă.//
Dar prin negurile negre, care ochii îi acopăr,
Se apropie-argintoasa umbra nalt'a unui înger,
Se aşază lin pe patu-I; ochii lui orbiti de plângeri
Ea-i sărută; de pe dânşii negurile se descopăr -//
Este Ea - Cu-o mulţumire adâncă, ne mai simţită,
El în ochii ei se uită. Mândră-i de înduioşere,
Ceasul ultim îi împacă toată viaţa-i de durere.
Ah! sopteşte el pe moarte, cine eşti gâcesc, iubită.//
Am voit viaţa 'ntreagă să-pot răscula poporul

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

Cu gândirile-mi rebele contra cerului deschis -
El n'a vrut ca să condamne pe demon, ci a trimis
Pe un înger, să mă 'mpace, şi 'mpăcarea – e amorul."

(*Înger şi demon* - 1 aprilie 1873, Eminescu I, 1978: 41)

Peste Codri stă cetatea… este poemul în care Eminescu rememorează tradiţia zburătorilor:

„Au mai ştiu povestitorii
Ce sunt oare zburătorii?
Vin din rumenirea serii
Şi din fundul sfânt al mării,
Vin din ploaia cea cu soare
Şi din dor de fată mare.
Iar umbra norilor
Calea zburătorilor,
Căci îi vede
Cine-i crede.
Le năzare
La oricare
L-a chemat din noaptea mare,
De-ndrăgeşte vreo o fată,
Ca luceafăr i s-a arată,
Dar din nouri se repede
La pământ unde o vede
Şi-n cărare îi răsare
De la creştet la picioare;
Ochii-negri-ntunecoşi
I se uită mângăioşi
În păr negru stele poartă,
Dară alba faţă-i moartă,
Ori se face nor de ploaie
Care cade în şiroaie
Şi burează-aşa de lin
Prin perdelele de in;
Ş-in fereastră, ca-ntr-un prag,
Se arată nalt şi drag,
Cu păr lung de aur moale
Şi cu ochii plini de jale.
Trestia-l încununează
Hainele îi scânteiază
Haine lungi şi străvezii
Pare-un mort cu ochii vii…"
(Eminescu II, 1978: 249-250)

Invocarea Mărgăritei ca o femeie înger de către zburător e menită să o aducă pe aceasta într-o zonă de tulburare şi tristețe nedefinită, să o coboare, să îi întunece şi să-i murdărească coroana aurită, să-i tulbure echilibrul, să o doboare. Cu alte cuvinte şi femeile angelice sunt supuse tentațiilor şi depinde numai de ele dacă urmează sau nu chemările străine:

„Mărgărită, Mărgărită,
Cu coroana aurită,
Ah, din valea cea adâncă,
Ca pe-o stea te zăresc încă,
Ca pe-o stea luminătoare
Şi deasupra-mi plutitoare;
Glasul cornului străbate
Dulcea ta singurătate;
O te pleacă plângerilor,
Tu, crăiasa îngerilor,
Lasă zidurile tale,
Vino-n vale, vino-n vale!"
(Eminescu II, 1978: 254)

Călin (file din poveste) este un exemplu de poveste de dragoste dintre un Zburător şi o frumoasă fată de împărat, care îi naşte un fiu, pe care îl numeşte ca pe tatăl său, Călin. Povestea se termină cu minunata nuntă din codru la care participă întreaga natură:

„«Zburătoru-ţi este tatăl şi pe el Călin îl cheamă»
Când aude numai dânsul îşi ştia inima lui,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui." (Eminescu I, 1978: 66).

Dacă povestea de dragoste dintre un om şi un înger nu este încununată cu taina nunţii, îngerul suferă, fiind înlănţuit de propriile-i sentimente devenite „lanţuri ţesute-n rai" în *Îngere palid,*.

„Îngere palid, îți e mister
Cum că a lumei valuri şi şoapte
Este durere şi neagră noapte
Pe lângă cer?
Nu ştii tu, înger, oare să zbori,
Să laşi pământul, tristă ruină?
De-ţi place cerul, a lui lumină,
De ce nu mori?
O, dar pământul încă te ţineÎn
nişte lanţuri ţesute-n rai.
De mult zburai tu în lumi senine
De nu iubeai."
(Eminescu I, 1978: 202)

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

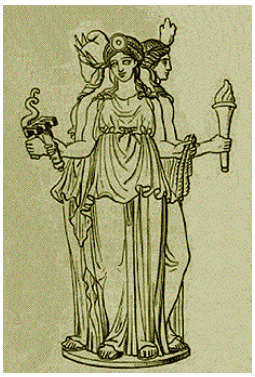

Hecate, zeița greacă de la răspântiile drumurilor, desen de Stéphane Mallarmé în *Les Dieux Antiques, nouvelle mythologie illustrée*, Paris, 1880

Experienţa pe pământ a îngerilor poate fi şi una a maturizării şi a iubirii înţelepte, a compasiunii şi a iertării. Aşa ar putea fi înţelese cuvintele Luceafărului. Prin transfigurarea suferinţei rezultată din faptul că el a confundat frumuseţea pământeană cu una angelică (fata de împărat era „precum fecioara între sfinţi"), Luceafărul şi-a învăţat lecţia predată de Demiurg. Numele Cătălina / Cătălin înrudit cu cel de Ecaterina vine de la „aikaterine" αικατερίνη, nume grecesc ce este derivat din cuvântul grec „katharos" καθαρός şi înseamnă „pur". Alţii susţin că se trage din numele lui Hecate, zeița greacă a magiei. Explicat prin greacă, Ekaterine a fost considerat femininul lui Hekateros (care înseamnă şi satiri şi nimfe), acesta este înrudit şi cu un supranume al lui Apolo Hekatos (folosit chiar de Homer în *Iliada* şi explicat prin Ἑκατός Hekatos „cea care operează de la distanţă, care elimină sau conduce orice, care ajunge departe", dar şi cu numele zeiței subpământene Hekate, mama îngerilor (cea care făcea vrăji şi descântece). În cultura egipteană Heqet era zeița naşterilor şi însemna şi coroană. O altă sursă posibilă este „katerina", un cuvânt grecesc însemnând „tortură". Clarificându-i confuzia, explicându-i de fapt aspectul trinitar al feminităţii, Demiurgul îl ajută pe Luceafăr să îşi înţeleagă, în sfârşit, nemurirea: contemplativă, indiferentă, rece, detaşată de strâmtele cercuri petrecute de noroc ale destinelor persoanelor „precum" cele înzestrate cu asemănarea feminităţii şi nu întruchiparea idealului feminităţii, persoane incapabile de ascensiune:

„Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și
rece." (
Eminescu I,
1978: 137).

Kamadeva lovindu-l cu săgeata pe zeul Shiva

Interesul lui Eminescu pentru îngeri şi atributele lor l-a făcut să cunoască citind despre îngerii *Vechiului Testament*, despre tradiţia iudaică referitoare la îngeri, despre îngerii *Kabalei*, despre îngerii creştinismului, despre îngerii buddhişti şi hinduşi, despre îngerii islamici, despre îngerii celtici. Exotismul acestor lecturi transpus în versuri urmează stereotipul, ca proces cognitiv în legătură cu contextul istoric, mobilizând atenţia unei societăţi europene care devenea din ce în ce mai interesată de lumea indiană. Astfel încât invocarea lui echivalentului lui Cupidon sau al lui Eros, Kamadeva, (în sanskrită în Devanagari: कामदेव), în bengali: কামদেব(, în Kannada: ಕಾಮದೇವ) numit şi Māra, sau Madan, zeul hindus al dragostei, atracției şi al sexualității are legătură mai ales cu activitatea de traducător a lui Eminescu din *Rig Veda (*RV 9, 113. 11). Kamadeva e numele lui Vishnu în Vishnu Purana şi Bhagavata Purana (SB 5.18.15) şi al lui Krishna ca şi al lui Shiva. Kamadeva este reprezentat ca un tânăr cu aripi, frumos, cu pielea verde, care mânuiește un arc și săgeți. Arcul este făcut din trestie de zahăr, cu un șir de albine, iar săgețile sale sunt decorate cu cinci feluri de flori parfumate. Cele cinci

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

flori sunt florile copacului Ashoka, albe și albastre, flori de lotus, florile plantelor Mallika (iasomie) și florile de copac mango.

„Cu durerile iubirii
Voind sufletu-mi să-mi vindec,
L-am chemat în somn pe Kama-
Kamadeva, zeul indic.//
El veni, copilul mândru,
Călărind pe-un papagal,
Având zâmbetul fățarnic
Pe-a lui buze de coral.//
Aripi are, iar în tolba-i
El păstrează, ca săgeți,
Numai flori înveninate
De la Gangele semeț.//
Puse-o floare-atunci-n arcu-i,
Mă lovi cu ea in piept,
Și de-atunci în orice noapte
Plâng pe patul meu deştept...
Cu săgeata-i otrăvită//
A sosit ca să mă certe
Fiul cerului albastru
Ş-al iluziei deşerte."
(*Kamadeva,* Eminescu I, 1978: 170)

Confruntarea cu o *Dragostea adevărată* este redată în stil popular prin antiteză, iar femeia drac este mai degrabă un rezultat la percepţiei comportamentului ei oximoronic, derutant şi tentant în acelaşi timp pentru cel care o iubeşte, pentru experienţa ei, care pe el îl tulbură, îl întunecă, îi slăbeşte conştiinţa şi i-o fac să regreseze spre nedeterminat şi ambivalent. Femeia demon este maestra deghizărilor şi ea este întotdeauna şi ispita şi călăul. Ea este sinteza forţelor care dezintegrează puritatea iubirii. Ca element diabolic, care divide, rupe, strică, dizolvă, în loc să reunească în sens divin. Femeia demon ilustrează combinarea forţelor în mijlocul cărora omul trăieşte: dorinţa de satisfacere a pasiunilor cu orice preţ, tulburarea, supraexcitarea, slăbiciunea care favorizează descompunerea. Ea este un regres care îl conduce pe om spre divizare şi dezordine, pe plan fizic şi moral. Poemul eminescian despre *Dragostea adevărată* e de fapt balansul acrobatic al fiinţei umane de a ţine în frâu preaputernicele forţe ale abisului prin dobândirea păcii interioare pe care a găsit-o după ceea ce şi-a înţeles propriile-i dorinţe. Femeia demon e simbolul sclaviei la care e supus omul care nu reuşeşte să se înţeleagă şi forţa dinamică care îl conduce pe om la înţelegerea şi restabilirea unităţii sale divine:

„Dragoste adevărată
De fecioara preacurată;
Tânără-ntineritoare
Dragoste de fată mare;
Însă-i plină de durere
Dragostea cea de muiere,
De durere şi de haz,
De dulceaţă şi necaz;
Îndărătnică şi dragă,
Cată ceartă ziua-ntreagă,
Iar sara se împacă
Că tot ţie va să-ţi placă;
Dragostea de la muieri
E cu sare şi piperi,
Nu-i lihnită şi dulceagă,
Zi cu zi în foc te bagă,
E războinică, fierbinte
Şi cu capul fără minte;
Dragostea de la muiere
E ca fagurul de miere
Dar un fagure pipărat,
Dulce când e supărat
Că-i răstită şi cu toane
Şi nedusă la icoane;
Ochii negri amândoi,
Îţi dau pururi război,
Gura cea cu zâmbetele,
Tare-ţi poartă sâmbetele,
Ş-acel drac cu mâni subţiri
Cu mânie în priviri
Tot mai scump pe zi ce merge…
(Eminescu II, 1978: 256)

5. Eminescu şi ilustrarea artistică a sterotipului femeii înger / demon: concluzii

În vremea lui Eminescu, Titu Maiorescu remarcase într-*O cercetare critică* care erau stereotipurile *poeziei române de la 1867* în privinţa repetării aberante a comparaţiilor feminităţii adorate cu florile, stelele şi filomelele, adică privighetorile. (Povestea violului Filomelei de către Tereus, regele Traciei,

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

care s-a căsătorit cu sora acesteia, Procne şi i-a tăiat limba Filomelei, de teamă că va fi descoperit are în final o rezolvare pe măsura cruzimii: aflând dintr-o broderie făcută de Filomela întreaga tragedie, Procne îl ucide pe copilul său şi al lui Tereus şi i-l dă acestuia să îl mânânce. În final Filomela se transformă în privighetoare, Procne în vrabie şi Tereus în pupăză.) Subiect delicat şi de o complexitate remarcabil realizată, tipologia femeii înger sau demon din creaţia eminesciană a constituit pentru poet subiectul unei construcții eclectice, de inspiraţie folclorică românească şi universală, mijlocită de lecturile filosofice în limba germană, cu remarcabile inovaţii care au dezvoltat potenţialul expresiv al limbii române. Mântuirea prin iubire a tipologiei feminine „Înger, rege şi femeie" (*Înger* si *demon*), sau înger şi /sau demon echilibrează balanța în *Venere şi Madon*ă

„Suflete! de-ai fi chiar demon, tu esti sântă prin iubire,
Şi ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond" (Eminescu I, 1978: 27).

Încoronată, simbol al înăţării, al puterii şi al iluminării, dar şi expusă creator prin stereotipul îngerului sau al demonului, feminitatea eminesciană e o concentrare a forţelor exterioare şi interioare, care asigură sacrificiului dragostei valoarea lui cosmică şi etică. Dincolo de stereotipuri, clişee şi poncifuri feminitatea eminesciană din *Icoan*ă *şi privaz* e un simbol al sacralităţii lumii şi al infinitei nevoi de cosmicizare a ei:

„Te-am îngropat în suflet şi totuşi slabii crieri
Nu pot să te ajungă în versuri şi-n descrieri.
Frumuseţea ta divină, nemaigândită, sfântă
Ar fi cerut o arfă puternică, ce-ncântă;
Cu flori stereotipe, cu raze, diamante,
Nu pot să scriu frumseţea cea vrednică de Dante.
(...)
Ce-i zic Dumnezeire, şi înger, stea şi zee,
Când ea este femeie şi vrea a fi femeie?".
(Eminescu I, 1978: 392, 395)

Bibliografie:

Eminescu I, 1978: Mihai Eminescu *Poezii, proză literară* ediție de Petru Creția, Cartea românească, București.

Eminescu II, 1978: Mihai Eminescu *Poezii, proză literară* ediție de Petru Creția, Cartea românească, București

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)

BDD-A24684 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-01-06 08:12:47 UTC)